

EMLÉKEK ÉS LELETEK.

NYITRASZEGI URNATEMETŐ.

Dettrich Péter nyitraszegi nagybirtokos tudomásomra hozván, hogy emberei szántásközben egy vízmosásos dűlőben bronz tárgyat találtak s ott valószínűleg több régiség is található lenne, ha a talajon — a mely feltűnő kőrákosokat tüntet fel — rendszeres és szakszerű ásatás eszközöltetnék. Ez az ásatás meg is történt minapában.

Folyó évi május 1-én Nyitragszegre Bars- és Nyitramegye határszélén fekvő, de már Barsmegyébe tartozó községbe utazván, ott a vendégszerető országgyűlési képviselő és nagybirtokos Dettrich Péter úr házánál minden előintézkedést megtaláltam, a másnap május 2-án eszközözlendő ásatásra nézve, a melyben az oda kirándult Odescalchi Artur herczeg és Rakovszky Ferencz a vidék szorgalmas kutató régésze is részt vettek.

A lelethely, melynek közelében a múlt april hó közepe felé szántásközben egy 18'6 cm. hosszú, 1 cm. átmérőjű s 0'3 cm. vastagságú, de a találók által patinájától megfosztott bronz tűt találtak a nyitraszegi birtokhoz tagosított vieszkai határban találták. Ezen terület a Nyitra folyó két ága által képezett szigeten van, a vieszkai pusztától délkeletre, hol a folyó bal partján egy-két puska lövés távolságban a Dubin hegyláncz húzódik el. A szigeten elterülő sík mezőséget a szántóföldeket az idei tavaszi esőzés a «Do Bahnu» nevű dűlőn majdnem közepén kimosta, s mint egy teknőalakúlag kivájta úgy, hogy most a vízmosás helye körülbelől 30 m.-nyi szabálytalan hosszúságban s helyenkint vagy nyolcz-tíz méter szélességben, mélyebben fekszik egy méternivel mint a dűlőnek többi felszíne.

Ebben a vízmosásban a termő földréteget elhordván a víz, kisebb-nagyobb kavics- és kőréteg képezi a felületet, a hol kellő vizsga szemmel kilehet venni, hogy ott egymástól szabálytalan távolságban, emberfej nagyságú kövek, köröket képeznek, melyek nem a természet szeszélyének képződései, de azok nyilvánvalólag, bizonyos czélból emberi kezek által lettek úgy alakítva és oda lerakva. Hét ilyen kört lehetett egész határozottsággal megállapítani, melyek 2 méter átmérővel, majdnem szabályos köralakban lettek ott elhelyezve, a vízmosás által feltakart körülbelől 30 méter hosszú föld területen.

Ama terület, mely Barsmegye határán Nyitramegyébe beszőgellik és Rakovszky Ferencz ásatásainak, régiségi kutatásainak területét képezi,* analog

* Arch. Ért. 1889. évf. 386. lapján levő térrajz.

esetekkel kínálkozott arra, hogy a kőkörökben sirmezőt gyanítsunk, melyek csak ugyan urna temetőknek bizonyultak. Négy ügyes munkás segédkezése mellett tehát az ásatás, illetőleg az urnák feltakarását megkezdettük; s mint hogy hasonló körülmények között a nagy lehotai* kőkörök is urna temetkező helyet jeleztek, a kör közepén való elhelyezésénél az urnáknak, az ásatás főszüla a körök közepének figyelmes feltakarására irányult úgy, hogy a találandó tárgyak lehető épségben vétessenek ki rejtkehelyeikből; s azok anyaga, célja, relativ kora meghatározható lehessen.

Az ásatás eredménye im a következő. A körök, az azt körülvevő szántóföldek jelenlegi színvonala alatt, egy méternyire, az urnák ismét a körök alatt 0.30 cm. mélyen mutatkoztak; s a körök mindenikében lelhetők voltak az összetört agyag edények cserépdarabjai, a földdel vegyes hamu, és el nem égett vagy csak megszenesedett csontdarabok, s a bronzeszközök nyomai, a mennyiben négy kőkörben csak cserépdarabok, egészen elmállott apró, az érintésnél teljesen széthulló rézrozsdá-maradványok valának észlelhetők, s a kiszedett cseréptörédek kétféleségére ezekben is rá lehetett ismerni, mint a más háromban, a melyekben t. i. a temetkezési hamvedrek eredeti helyzetükben, a beléjük rakott hamu- és kőtárgyakkal felderítettek; s végre a hamvedrek alatt levő lapos kövek a köröknek egyikében sem hiányoztak.

Az első, negyedik, hatodik és hetedik körben a fenti körülmények constátálásával, tárgyak nem kerültek elé. A második urnafészekben, melyben a hamveder feketére égetve, — a mely a rajta fekvő föld súlya, kövek terhe, s a nedvességtől szétázva volt — tartalmazott földdel összekevert hamu és szenesedett csontdarabok között, apró bronzdarabkákat egy kis 2.2 cm. átmérőjű kis spirale három töredék darabját, egyike háromszoros csavarodással, másika kétszeressel, valószínűleg egymáshoz tartoztak; a harmadik darabka, kétszeres csavarodása, de lapos, s mint egy végződését képezi valamely spirálnak, a melynek alakja feltenni engedi, hogy az a Rakovszky Ferencz által leírt és lerajzolt (Arch. Ért. 1889. évi foly. 387. lap 12. sz. rajz) spirale végződéséhez hasonlít.

A harmadik urnafészkekből hasonló körülmények között kiemeltünk egy 19.1 cm. hosszú bronz tűt, gömbje 1.3 cm.; s a gömb alatt 1.3 cm.-nyire a tű vastagodik 2 cm. hosszúra. Ezen vastagodásnak díszítése kilencszer egymás alá csavarodó vonalból áll, a csavarodás körei rendszeresek 0.2 cm. szélesek, a tű szárának átmérője a vastagodás alatt 0.5 cm. Ezen tű analog a Novák vidéki ösleletek között lerajzolt 6. sz. tűvel (Arch. Ért. 1889. 387. lap); továbbá ugyan-csak egy bronz-tű-töredék darabot, mely 4 cm. hosszú, vastagságának átmérője 0.3 cm., egy átfúrt gömbölyű bronz gyöngyöt; átmérője 1 cm., a lyuk fúrásának átmérője 0.5 cm., egészen hasonló a Novák vidéki ösleletekhez készült rajz 15. számához (Arch. Ért. 1889. 387. lap). Előkerült egy lapos bronz szög 10 cm. hosszúságban, meggörbített véggel, s végre egy gömbölyded, alul s felül némileg meglapított, s közepén átfúrt simított diorit vagy trachit kődarab, melynek átmérője 7.3 cm.; a lyuk 2.1 cm. átmérőjű, hossza 3.8 cm.

Az ötödik urnafészkekből kiemeltünk egy 11.8 cm. hosszú, vastagabb részén

* U. o. 1888. évf. 327. s következő lapok.

négyszög lapos, alsó részén gömbölyű s végén hegyes bronzsög-töredéket, vastagságának átmérője 0.3 cm.; továbbá egy 10.3 cm. hosszú, 1.2 cm. átmérőjű gömbbel ellátott bronz tűt, melynek szára a gömb alatt 2 cm.-nyire vastagodni kezd, s hegyéig egyenlő vastagságban végződik, a mi azt bizonyíthatná, hogy a tű eredetileg hosszabb volt, valószínűleg eltörött, s hogy használható lehessen, a törött végét kihegyesítették, s innen van a vastagság aránytalansága a tű alsó és középső része között. Felszínre került még egy 17 cm. hosszú kúpalakú gömbbel ellátott tű; a mely gömbnek felső fele egymás fölé csavarodó vonallal van diszítve, a gömb szélén apró bemetszésekkel, különben a gömb szára sima, diszítés nélküli. Végre találtunk még a hamvederben egy igen kis bronzból készült nyíl hegyet, melynek egész hossza 1.3 cm., s alsó szélessége a nyíl szárnyának 1 cm., nyelének hossza 0.5 cm., a nyílás átmérője, melybe a vesszőt dugták 0.3 cm. Ezen kis nyíl hegyhez hasonló alakúakat látni a théti, csécsényi, ménfői, koronczói leletek között, továbbá Varsányi János gyűjteményében s Nyáry Jenő báró pilini és magyarádi leletei között.

A hamvedrek és cserép edényektöredék darabjai az égetés két nemére vullanak, mert míg a hamvedrek feketére, az ott talált más cseréptöredékek barnás-vöröses színre lettek égetve, s korong nélkül kézben alakítva. Alakjukra nézve, a mennyiben a széthullott darabok fekvése által előidézett helyzetből kivenni lehetett, hasonlítanak a Novák vidéki hamvedrék alakjához,* kivételével az 5. körben talált hamvedernek, mely kifelé hajló peremmel, a mostani réz-üstökhöz hasonlít, melynek nyílása 45 cm. átmérőjű, mélysége 25 cm., ugyan ezen hamvederben, a belerakott bronz tárgyakon kívül még egy másik kisebb alakú agyag edény töredékei is voltak észlelhetők. Az urnák és töredékdarabjainak vastagsága 0.9 cm., alja 0.5 cm., egy másik darab 0.8 cm., mely füllel is el van látva; a fül hossza 2.3 cm., szélessége 3 cm.; a fülnyílás 1 cm. Diszítés csak egy cseréptöredéken volt, a mely a hamvederben feküdt, s ugyanazon; kezelést és pálczaszerű vagy köralakú motivumokat tünteti fel, mint a Nyitra-Lehotán talált kis edény.** Az iszapolt, belől-kívül sima, vörösre égetett agyag edények törése elég finom, apró quarz-szemcsékkel vegyített anyagra mutatnak míg a feketére égetett darabok anyaga durvább; de mindannyija a technika kezdetleges voltáról tanúskodnak.

Azon körülmény, hogy a vízmosott területen igen sok kisebb-nagyobb alakú kő mennyiség kerül el, ama föltehető lehetőségre utal, hogy bár itt, a szántóföldek közepén dombok nincsenek, az egyes kőköröket még is sírdombok fedték be, mert ha hasonló szintájban, az ott körülvevő szántóföldeken kavics és ily nagyobb kömennyiség nincsen, ez miképen jut vala oda, ha oda nem vitettek volna? s csak a századok az ezred évek culturája simította el azokat, s jelölte ki most útmutatóként a vízmosás pusztítása, hogy hol keressük, hol találjuk meg az év ezredek óta porló culturépek csontjai mellett azon némán beszélő emlékeket, melyek egykori létezésükről e vidéken tanúságot tesznek; s

* Arch. Ért. 1889. évf. 387. lapon a 3. és 5. rajz.

** Arch. Ért. 1888. évf. 329. lapon 1. sz. rajz.

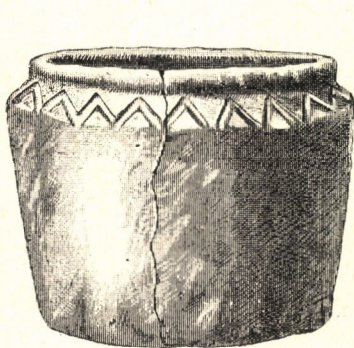
mi az emlék maradványaiból, a bronz cultura pogány népeinek korszakából ismét egy teleppel, egy temetkezési helylyel többet constatálhatunk.

Köszönetemet fejezem ki végre Dettrich Péter földbirtokos úrnak ama vendégszeretetért, melylyel páratlan házi gazdának bizonyult, s hazafias elhatározásáért, melylyel a lelet tárgyait a m. n. múzeum régiségtárának átengedé, az érdeklődésért, melyel úgy ő mint Odescalchi Artur herczeg az ásás iránt viseltetett; s azon lelkes buzgalmaért, fáradságért, higgadt s körültekintő szakértelemért, melyet Rakovszky Ferencz az ásások foganatosításánál tanusított.

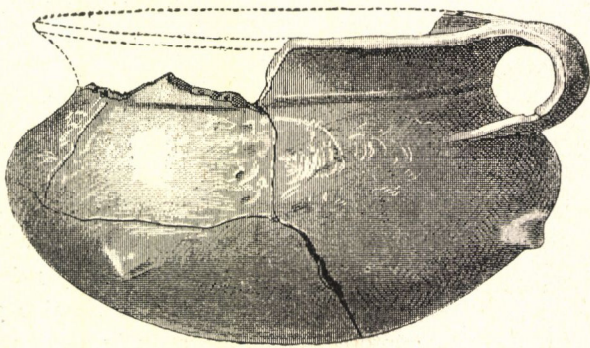
Majláth Bela.

CSABRENDEKI LELETEK.

Darnay Kálmán nemcsak Sümeg vidéke, hanem egész Zalavármegye őstörténelmére vonatkozó emlékek gyűjtésével foglalkozik és gyűjteménye kiválóbb

1. SZ.

2. SZ.

darabjai a régészeti társulat ülésein és folyóiratunkban is többször voltak bemutatva és ösmertetve.

Zalának híres régészeti pontjai vannak: Sümeg, Tátika, Szigliget, Csobáncz, Rezi és Somlyó középkori várak omladékai alatt, az őskorok emlékei is mindenütt föllelhetők.

Tudományunkra nézve azért nagyfontosságú a megye, mert itt találkozik a római világ s a barbárság, mit leginkább a keverékes leletek bizonyítanak. Csabrendek pedig szintén az említett irányba esik.

A római maradványok közelében először a Sümeg és Csehi között elterülő szántóföldön merültek fel bronzkori leletek, hol a berki malom melletti castrumtól alig pár száz lépésnyire egy kőhalmaz alatt 13 darab bronzsarlót és 2 lándzsa-csúcsot találtak.

A legközelebb eső bronzkori telep azután a csabrendeki urna-temető, a Sümeg és Csabrendek között levő Fehérkő-hegy lábánál, melynek helyzetéről és leleteiről, valamint rendszeres megásatásáról már más alkalommal szöveget